

Eduard Vilde 1865 – 1965

Vilde töötas sulemehena umbes pool sajandit. Kuni 1905. aasta lõpuni esmajärjekorras ajakirjanikuna, kes harrastas kutsetöö kõrval nii vabatahtlikku kui ka poolsunduslikku «ilu-kirjanduslikku abitegu»; pärast seda vahetuvad ülesanded: kirjandusliku loominguga võrreldes jääb kaastöö ajalehtedele kõrvaliseks. Vilde sulemehetööst ei ole eraldatav ka kaasalöömine aktiivse tegelasega eesti avalikus elus. Puhuti oli see väga innukas, nagu näitaks 1905. aasta revolutsioonipäevil võl vanas eas vapside rünnaku tõrjumisel.

Vilde tuli kirjandusse 80-ndatel aastatel, kui üldiselt kirjutati tundeküllaselt lugusid minevikust ja kaasajast. Enamik autoreid koputas luu- ja tunnet, pihta, õhuti ja ilutseti. Noorele Vildele tundus see läägena ja ta hakkas kirjutama sootuks teises laadis, taotledes põnevust ning pakkudes üleloomulikku nalja. Nii tekkisid tema põnevus- ja naljajutud. Vilde ise pole neid tagantjärele ei tea kui väärtustlikeks hinnanud, ka meil ei tarvitse juubelimeeleolus üle pakkuda, aga sedastagem, et tollal olid need ülimalt loetavad ja on säilitanud oma loetavuse ka tänini. Aga kui vaheste läinud sajandi teoste kohta me seda ütelda võime! Meenutagem (ilma et seda puhta kullana võtta) määrangut: klassika on kirjandus, mida kõik kiidavad, kuid keegi ei loe. Vilde päästis eesti jutu igavuspätsust, sest tema ajal oli samuti käibel ketserlikuna kõlav määrang: hea raamat on igav raamat. Vilde ei mõtel-

KIRJANDUSLIK PÄRAND

nudki hea tooni pärast sellist pakkuda. Kui sootuks teistki kõlavad Vilde tolleagsete teoste pealkirjad: «Kurjal teel», «Mustad leegid», «Teravad nooled», «Kuul pähet!» jmt. Juba need pealkirjad hukutasid lugema ja siis paljutud, milles Vilde kehtivat sündsat tooni trotsides laigistas naerdajad: «Arapõletatud peigmehed», «Vigased pruudid», «Kõttistamise kõrred» jne. Need kõik on Vilde kirjanduslike oplaastate tooted. See kestab 90-ndate aastate alguseni. Vilde õpib kirjutama ja õpetab rahva lugema. Säärast raamatuhuvi, nagu tekitasid noore Vilde teosed, ei olnud seni veel Eestis nähtud.

Aga polsiist saab mees ja suurega katsetajast teadlik kirjanik. Pilsas vaid ajaviite pakumisest. Vilde, kes oli 90-ndatel aastatel kujunenud kõlge viljakamaks ning loetavamaks kirjanikuks, pidi võitluma elulähedase kirjanduse eest, mis ei vaadeldud ainult inimeste pühapäeva, vaid osutas rahva viletsuse ja moraalse laostumise ühiskondlikele juurtele. Kirjaniku nende aastate paremad teosed on romaanid «Kulmale maale» ja «Raudsed käed».

Sajandi algul valmib Vilde suurteos, ajalooline triloogia, mis käsitleb episoode eesti rahva raskest klassivõitlusest

XIX sajandi kolmandal veerandil. Teost, sari virkutas rahvast alistamatusele ning võitlusele oma õlguste eest. Kirjanik ei näita sellises romaanis nagu «Mahtsa sõda» ainult rahva kannatuserikast minevikku, vaid veenab lugelajad, et õigus ja vabadus saavutatakse üksnes võitluse teel, millest ei saa hoiduda, kuigi see võib osutada üle jõu kälvaks. Need teosed olid vaadamatata ajaloolisele ahistkule oma ilmumisel ülimalt aktuaalsed ja on julgustanud ning mõjutanud rahvast ka hiljemates raskustes, nagu saksa okupatsiooni aastail ja Isamaasõjas.

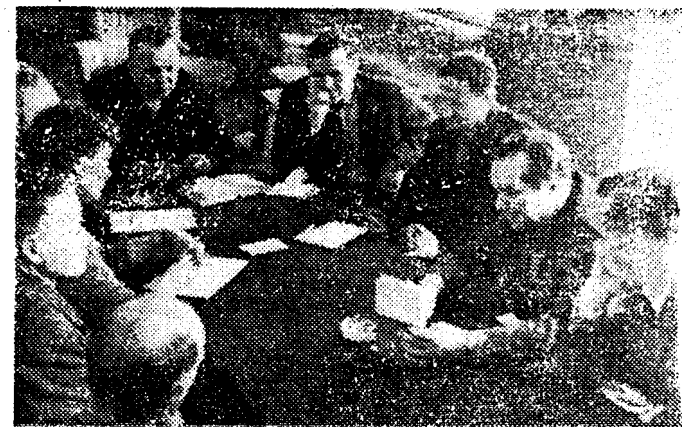
Revolutsioonipäevil avaldas Vilde Internatsionaalsele ühtsusele õhutatavalt üleskutsesid ja võttis aktiivselt osa revolutsioonilisest liikumisest, mille tõttu oli sunnitud 1906. aastal maapakku minema, et pääseda ähvardavast Siberisse saatmisest, nagu selgus hiljem kohtuaktidest. Pääsenud tsaarivandarmite haardest, jätkas Vilde revolutsioonilist võitlust. Helsingis hakkas ta välja andma poliitilist pilkelehte «Kaak». See oli ilmumisel kõige loogivõimsam eestikeelne ajakiri. Selles, aga ka hiljem juba põgenikuna välismaal viibides, avaldas Vilde sarja revolutsioonilisi novelle, mille peamiseks ülesandeks oli rünnata kodumaal

võlmutsevat karistussalkade verist terrorit. Sellesse sarja kuuluvad novellid «Seadusemees», «Tooma tohter», «Griša kummaline unelm» jt. Ajastu dokumentidena ei ole need kaotanud oma tähtsust tänini. Ajadokumentidena pakuvad samuti huvi Vilde Ameerika-ainelised satiirid («Jack Brown», «Minu esimene business»), milles kirjanik märktveinliku valmuka loonlaga paljastab Uue maailma reklaamitud demokraatsi ning seal valitsevat korruptsiooni.

Maapärguluses, mis kestis 1906. aastast kuni 1917. aasta revolutsioonikevadeni, tuli

kirjanikuj küll järjest rabelda ainelises kitskuses, nagu ta jutustab tuntud laastus «Sõber», kuid ta on vaba tülbitavast ajaleheorjusest ja tal on rohkem mahti pühenduda oma teoste viimistlemisele. Võlmegei konstaleerida kunstilise taseme tõusu kirjaniku tolleagses loomingu. Uusi jooni täheldame ka temaatlkas.

Tõõllise elule, noore taani proletaarilase kujunemisele klassiteadlikuks tööiseks on pühendatud romgan «Lunastus», muu on linnakodanlust ja maaelu ebakohti käsitlevad teosed. Klassivõitluse aines- tikust on kirjanik loobunud ja pälvib sellega proletaarlastest lugejate etteheiteid. Ent Vilde sellegaagne novellistika (Järg 4. lk.)

Pildil: Ed. Vilde nimelise koelhoosi poolt igal aastal määratava kirjanduspreemia žürii istung.

Eduard Vilde 1865 – 1965

KIRJANDUSLIK PÄRAND

(Algus 1. lk.)

draamalooming ja romaan «Mäeküla plimamees» on kõrge kunstilise tasemega teosed, mis kuuluvad eesti kriitilise realismi paremikku. Suur on Vilde panus neli aastit eesti draamakirjandusse. Temast saab eesti kunstiväärtusliku komöödia rajaja. Vilde «Pisuhänd» on maailmaklassi kuuluv lavateos. Aga ka «Tahamatu ime» ja «Side» tähistavad suurt edu eesti draamakirjanduses. Oma draamades näitas Vilde rahvale eesti tõusva kodanluse kultuuripürgimuste pahupoolt, selle tegelikku kultuuritust, vaatamata ta lähedale jõuda kunstis euroopa-

llikule tasemele. Need nälendid kõlgutasid kodanluse autoriteeti, tühistasid müüdi kodanluse kultuurimonopolist. «Side» aga laseb pilgu heita kujuneva ärikodanluse telgitagustesse.

Maapagulusest tagasi pöördunud vana kirjanik ei suutnud enam palju anda uusloomingut. Aastail 1917–1933 valmis tal ligi kümme aastat novelli, viimastel aastatel kavandatud romaan «Rahva sulased» jäi aga lõpetamata. Kummatigi ei kulunud need poolteist aastakümnet kirjanikul tühjalt. Ta tegi hiiglatöö oma varemaste teoste redigeerimisel. Selle tulemusena ilmusid aastail

1923–1935 kolmekümne kolmest köitest koosnevad «Kogutud teosed». Nende teoste väljaandmine, millest osa oli ilmunud juba 80-ndatel aastatel, oleks ilma autoripoolse põhjaliku kohendamiseta olnud võimatu. Kirjanik ei parandanud oma teosel mitte üksi keeleliselt, vaid tegi need osaliselt ümber. Tänu sellele on meil nüüd Vilde looming kättesaadav heas, kunstilise tasemega kujunduses. Ja Vilde pärandist kõneleme ikka arvestades autori poolt ajakohastatud väljaannet.

Vilde elu lõpuaastail väärlis esiletõstmist tema väljaastumine ähvardava fašismi vastu. Kui natside eesti palgallised käsilased vapsid üritasid Eestis võimu haarata, esines Vilde mõjuka läkitusega rahvale, milles ta kutsus üles vastupanuks ähvardavale barbaarsusele. Kuigi see üleskutse ei suutnud takistada vapside ajutist võitu, oli see «Vabaduskiri» ometi suureks toeks demokraatlikult mõtlevatele kodanikele ja andis nalle jõudu taluda taganemise kibedust. See julge poliitiline samm on suure kirjaniku elutöö väärrikkaks lõpupuändiks, mis tõstab veelgi enam esile suure demokraatliku võitleja ning sõnakunstniku rahvalähedust.

VILLEM ALTOA

Eduard Vilde 100. sünni-aastapäevaks valmistuti agaralt rajooni asutustes ja koolides.

Ülal pildil näeme Muuga 8-kl. Kooli õpilasi Vilde tuba sisustamas.

All pildil: huviga tutvutakse Vilde stendiga rajooni raamatukogus.

SIIN AEGUS ELUMAJA
KUS OLI EDUARD VILDE
LAPSEPÕLYEKODU
1865-1880

See foto on tehtud Eduard Vilde mälestuskivi juures Muugas.

